

כשבא בקל הרי זה מלשון "הן", שהוא כדבר מובן מאליו, וכמו כל "הן" שבתורה שהוא ק"ו שאדם דורש מעצמו.⁴³⁹ וכמו כן אמרו שהרי אנחנו הננו בידך ותוכל לעשות לנו כטוב בעיניך, ודו"ק.⁴⁴⁰

י' ב' ג'. ויראו מאד כי עיר גדולה גבעון כאחת ערי הממלכה וגו' מלך ירושלם אל הוהם מלך חברון ואל פראם מלך ירמות ואל פיע מלך לכיש ואל דביר מלך עגלון.⁴⁴¹ הנה גבעון היתה עיר כאחת מערי הממלכה אבל לא מוזכר בכל הסיפור בפרק הקודם שהיה לה מלך, כמו ערי הממלכה האחרות המוזכרות כאן שלכל אחת מלך משלה. ויתכן שגבעון התנהלה ע"י מועצת, ולא ע"י מלך. ועי' באברבנאל לעיל ט' ג' שאכן היה מלך לעיר גבעון והתושבים פעלו נגד רצונו להשלים, ע"ש. ועי' מש"כ לעיל ט' י"א.

י' ד-ה. ויעל יהושע מן הגלגל הוא וכל עם המלחמה עמו וגו' ויאמר ה' אל יהושע אל תירא מהם כי בידך נתתם.⁴⁴² נר' שמה שעלה יהושע מן הגלגל היה בתורת ספק, ולא בתורת ודאי שהוא יוצא

למלחמה להציל את יושבי גבעון. דהיינו, מספק הכין עצמו למלחמה, ואז ציוהו הקב"ה "אל תירא מהם כי בידך נתתם", וידע שצריך להילחם.

י' י"ב. אז ידבר יהושע לה' ביום תת ה' את האמרי לפני בני ישראל ויאמר | לעיני ישראל שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון.⁴⁴² כתב הרד"ק, וז"ל: ויאמר בתפלתו: "לעיני ישראל שמש בגבעון דום", כלומר הפלא הזה יראה היום לעיני ישראל, או "לעיני ישראל" דבק עם "ויאמר", כלומר, התפלה הזאת אמרה בקול לפני ישראל, עכ"ל. לפי הפשט הראשון של הרד"ק היה צריך להיות זקף גדול על "ויאמר". וגם הפשט השני אינו מתאים לטעמים כי היה צריך להיות זקף על "ישראל".⁴⁴³ וכיון שבין כך אין הטעמים מסתדרים בפשט נסתפק הרד"ק.

שם. ויאמר לעיני ישראל שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון.⁴⁴⁴ [כתב הרלב"ג: בזאת הפרשה יש ספקות רבות ראוי לעיין בהם, הא' הוא שאם היה שהשמש עמד ובטל מהתנועה הנראית לו

"התשלח ברכים וילכו ויאמרו לך ה'ננו", כאשר ה'ננו הוא בסוף פסוק התנועה היא גדולה, צירי, ואין דגש בנו"ן השניה.

439. כדאיתא נדה י"ט ע"ב: אדם דן ק"ו מעצמו ואין אדם דן ג"ש מעצמו. ולכן מלת "הן" שפוחים בה ק"ו, כמו (בראשית מ"ד ח', ע"ש רש"י): "הן כסף אשר מצאנו כפי אמתחתינו השיכנו... ואיך נגנב מבית אדניך כסף או זהב", וכן (שמות ו' י"ב, ע"ש רש"י): "הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה", מראה על פשיטות הענין שמובן מאליו לכל אחד מעצמו.

440. וכן בג' מקומות האחרים (הובאו לעיל מהמ"ש) שכתוב ה'ננו כולם מלשון, "הן אנחנו", כלומר הדבר פשוט שאנחנו כך וכך.

441. מתוך רשימות שיעורי רבינו בכולל, עד סוף פסוק ח'.

442. מתוך הקלטה של שיעורי רבינו על יהושע.

443. ר"ל כך היה צריך להיות טעמי המקרא: "ויאמר לעיני ישראל שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון".

הנה היה זה המופת יותר נפלא לאין שיעור מהמופתים שנעשו ע"י משה, וזה כי המופתים ההם היו בשנוי טבע הנמצאות אלו השפלות והוא יותר נפלא לאין שיעור מה שישתמש בו אלו הנמצאות הנכבדות לשנות את תפקידם משלוט על הנמצאות השפלות אלו לשנות ענין סדורם וכו', ואם היה הענין כן הנה זה סותר מה שאמרה התורה (דברים ל"ד י"ב) ש"לא קם נביא עוד בישראל כמשה... לכל האותות והמופתים... אשר עשה משה לעיני כל ישראל", ע"ש. ויש לשאול: [הבאור]⁴⁴⁴ הוא בכל מקום מפרש המקרא כאיזה קדמון שאינו חשוד בעינינו כחפשי בדעות ואעפ"כ מספרים על החת"ס שפעם אחת הושיטו לו חומש עם 'הבאור' לקרוא בו ההפטר והשליכו ע"ג קרקע,⁴⁴⁵ ומאי שנא, וכי היה זורקו לספר יהושע עם פי' הרלב"ג ואף שהוא מכחיש

במה שארז"ל (גמ' ע"ז כ"ה ע"א) שעמדה לו חמה ליהושע.⁴⁴⁶ וכן הראב"ע אומר (בראשית מ"ו כ"ג) שלא כדברי רז"ל שיוכבד היתה בת ק"ל כשילדה את מרע"ה, וכן הנס של הכבשן אצל אברהם אבינו ועוד ועוד.⁴⁴⁷ אבל באמת שנא ושנא, דלא נסתפק הראב"ע ביכלתו ית', אלא שנחלק בזה עם המפרשים, שהוא ס"ל דהתורה כוונה בספוריה לספר מעשי הנסים בכדי שעי"ז יודע לנו הנהגת השי"ת בעולמו והשגחתו ושהוא שורר על הטבע ומשנה אותו, והרמב"ן סובר כי לא ירדה התורה למדה זו.⁴⁴⁸ וכן הרלב"ג ג"כ אינו מסתפק בזה מפני אי-יכלתו ח"ו, אלא דס"ל דמסדרי הנביא ששנויי הטבע הנעשים על ידו תלויים במדרגתו בנבואה וכיון שלא מצינו שעמדה לו חמה למשה לא יתכן שתעמוד לו ליהושע. ובאמת אפשר

444. כך כונו החומשים וספרי הנ"ך שהוצאו על ידי 'החכם רמ"ד' (כך כינה החת"ס את ר' משה מנדלזון מדסאו בשו"ת חת"ס ח"ב יו"ד סי' של"ח) וסיעתו. ספרי תנ"ך הללו כללו תרגום של המקרא לגרמנית גבוהה, ו'ביאור' רחב הבא לנמק את דרך התרגום הזה לפי פשטיות המקראות. רמ"ד תרגם את חמשת החומשים ועוד מקצת ספרי נ"ך, והפירוש נכתב ע"י אנשים שונים לכרכים שונים, וכן התרגום לגרמנית הושלם על ידי ממשיכי דרכו.

445. ראה בנספח "בביקורת 'הביאור'" לדיון מפורט באשר למקורה של השמועה ונכונותה.

446. ועי' בפי' הרב אברבנאל להלן י' י"ב שהאריך לחלוק על הרלב"ג בהתקפה עזה וחריפה ביותר על שיטתו ועל דחקו את הגמ' בע"ז.

447. כן כתב הרמב"ן (בראשית י"א כ"ח) על הראב"ע, וז"ל: ואל יפתה אותך רבי אברהם בקושיותיו שאומר שלא ספר הכתוב זה הפלא, ע"ש. אבל בספרי הראב"ע שבידינו לא נמצא, ורק בשיטה אחרת לראב"ע על בראשית שם נמצא, וז"ל: באור כשדים – בקעה וכו' וקדמונינו אמרו שהשליך אברהם אבינו בכבשן האש. ולא נזכר זה בכתוב, ואם היא קבלה נקבל כדברי תורה, עכ"ל. [ועי' מש"כ רבינו בבראשית כ"ב ד' כיוון הסבר שונה בראב"ע, שכזאת מסירות נפש עצומה היתה ראויה להיכתב בתורה כמו העקידה, ועל דרך זה הבין הראב"ע שגם את מסירות נפשו של יצחק אבינו בעקידה ראויה היתה להיכתב. וע"ש שרבינו דוחה את טענות הראב"ע כי באמת מסירות הנפש למסור את נפש הבן על קדה"ש עדיף ממסירות נפש עצמו, ולכן גדולה העקידה יותר, ע"ש.] ועי' ברמב"ן בראשית מ"ו ט"ו שכתב, וז"ל: וזהו זהב רותח יוצק בפי החכם הזה ממה שהשיב על רבותינו בענין פינחס (במדבר כ"ה ח') וזולתו במקומות הרבה, ע"ש. והכוונה למש"כ הראב"ע שם, וז"ל: וגם יש דרך דרש שנעשו י' נסים לפינחס רק הכתוב לא הזכירם, עכ"ל.

448. שיטת הרמב"ן מבוארת להלן.

שדעת זו דעת תורה,⁴⁴⁹ אלא שרז"ל קבלו שבאמת עמדה לו חמה למשה כדרך שעמדה לו ליהושע, אלא שהוא ירד לפשטן של דברים ולפיכך ס"ל דלא עמדה לו חמה.⁴⁵⁰ אבל אם האחד יגבב כל הקולות⁴⁵¹ שבכל התורה כולה הרי זה מפני שאינו חפץ להאמין ביכולת ד'. זהו תוך תוכיותו של הפירוש הזה.⁴⁵²

⁴⁵³ אח"כ כתב הרלב"ג על הגמ' ע"ז הנ"ל שהשמש עמדה גם למרע"ה, וז"ל: ואם אמרנו שכבר נעשה כמו זה המופת ע"י משה ואם לא נזכר בתורה כמו שאמרו קצת רז"ל וכו' שאם היה הענין כן היה ראוי שלא תשתוק התורה מלספר זה המופת הנפלאה כי אנחנו נראה מכונת התורה לפרסם ענין המופתים והנפלאות כי זה ממה שיבוא להאמין בשם ית' כמו

שנזכר בתורה בענין המופתים שנעשו לפרעה אמר (שמות י' ב'): "ולמען תספר באזני בנך וגו' וידעתם כי אני ה'" וכו', ע"ש. וזוהי כקושית ראב"ע מדוע לא מוזכר בתורה הנס שיוכבד ילדה כשהיתה בת מאה ושלושים שנה, יותר מבוגרת משרה אמנו בלדתה את יצחק. אולם יעוין ברמב"ן בראשית מ"ו ט"ו שענה לטענות כאלו, וז"ל: אבל אומר לך דבר שהוא אמת וברור בתורה כי הנסים הנעשים ע"י נביא שיתנבא כן מתחילה או מלאך נגלה במלאכות השם יזכירם הכתוב, והנעשים מאליהן לעזור צדיק או להכרית רשע לא יזכירו בתורה או בנביאים, וזהו זהב רותח יוצק בפי החכם הזה ממה שהשיב על רבותינו וכו', ע"ש. והיינו דפליגי, דראב"ע והרלב"ג ס"ל דהתורה מספרת

449. רבינו לא רצה להיכנס בזה למחלוקת המו"נ (ח"ב פל"ה) והרב אברבנאל (מפעלות-אלהים מאמר י' פ"ט) בפי' הפסוקים (דברים ל"ד י'–י"א): "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים: לכל האתת והמופתים אשר שלחו ה'" וגו', האם מש"כ ש"לא קם כמשה" קאי גם על האותות והמופתים שעשה, שלא היה ולא יהיה עוד נביא שיעשה כאלו אותות ומופתים – כן הוא למו"נ, ואילו הרב אברבנאל מפרש שהמשך הפסוק "לכל האתת והמופתים" וגו' היינו שהקב"ה ידעו פנים אל פנים בשעה ששלחו לעשות לכל האותות והמופתים, אבל אין הכוונה שבעצם עשיית המופתים לא יתכן לנביא לעשות דברים נפלאים ונשגבים יותר ממרע"ה. [ועי' בפי' האברבנאל למו"נ המבאר מש"כ שם המו"נ בביאור הנס של שמש בגבעון דום מדוע לא הגיע לפלאות של מופתי מרע"ה]. ונפק"מ כיניהם כיצד לפרש תחיית המתים של בן הצרפית וכן השונמית שלא מצאנו שמרע"ה החיה את המת – עי' מש"כ בהערה 404 במלכים. וע"ע מה שרבינו האריך במ"א י"ט ח', ועוד במ"ב כ' י'.

450. ראה להלן מה שהסביר רבינו שהרלב"ג היורד לפשטן של דברים אזיל בשיטת הראב"ע.

451. לא ברור אל מה רבינו התכוון ב"כל הקולות". האם התכוון לדעות נפסדות שהן בבחינת 'קולא', או אולי צריך לנקד "כל הקולות", ור"ל כל הדעות הנוגדות מה שמקובל שהשמיעו הראשונים נגד ניסים, ועי' הערה הבאה.

452. נר' שטענת רבינו היא שאמנם יש השקפה בראשונים שהתורה רוצה ליידע אותנו במופתים ושינויי הטבע שעשה הקב"ה כדי לחזק את האמונה, ולכן נתקשו בנס כבשן האש של א"א וכן לידת יוכבד את משה מדוע אינם מפורשים בתורה. וכן ישנה השקפה בראשונים (מו"נ ורלב"ג) ששאר הנביאים אינם יכולים לעשות מופתים יותר נפלאים ממרע"ה, ולכן פירשו את הנס של "שמש בגבעון דום" דלא כפשוטו, אבל כל זה אינו מחשיד שמערערים הם על יכולתו ית'. אולם אם בכל מקום שלפי פשטות הדברים נראה הדבר כנס יבוא אחד ויאמץ השקפה או טענה מדוע אין כאן נס, עד שלבסוף לא יישארו נסים, הרי שכנר' פשוט אינו חפץ להאמין ביכולת השם ית'. בזה תולה רבינו את הפסול של 'הביאור'. וראה בסוף הספר בנספח "בביקורת 'הביאור'" הרחבה בענין זה.

453. מכאן הועתק מתוך הקלטה של שיעורי רבינו על יהושע, עד סוף פסוק כ"ח.

מעשי נסים כדי שעי"ז יודע לנו גדולת השם ית' וכל יכלתו שמשגיח ומנהג את העולם בלי משום מניעה, גם לא חוקי הטבע, וממילא הוק' להם מדוע לא מסופר על הנס של לידת יוכבד והנס שהשמש עמדה עבור מרע"ה. ואילו הרמב"ן סובר שסיפורי הנסים נכתבו בתורה כדי לחזק האמונה בנביא ובנבואתו, ולכן כיון שנסים אלו לא נאמרו מראש בנבואה, אין ענין לתורה לספרם, כי זה שהקב"ה משגיח על הצדיקים ומשנה הטבע עבורם לית ביה משום חידוש.

עוד הק' הרלב"ג שאם אכן עמדו השמש והירח מלכת א"כ יתקלקל חשבון המולדות. אולם כבר תירץ המלבי"ם בפסוק י"ג שאלה זו.

י. י"ג. וידם השמש וירח עמד עד יקם גוי איביו הלא היא כתובה על ספר הישר.

"עמד" בקמץ, ולא בפתח כמשפט פועל עבר בנין קל, כי "הלא היא כתובה" הוא כבר משפט אחר ונמצא ש"עמד" הוא חצי המשפט הראשון, וכאתנחתא מתארכת התנועה.⁴⁵⁴

שם. עד יקום גוי אויביו.

כתב הרד"ק: כמו 'מאויביו', וכן "השמרו לכם עלות בהר" (שמות י"ט י"ב), עכ"ל.

יתכן שכוונתו שכופלים את המ"ם מסוף התיבה לתיבה שאחריה, כי יש מושג כזה.⁴⁵⁵ אבל ברמב"ן בראשית ב' ג' נוקט שיש לפעמים מ"ם חסרה לגמרי ע"ש שרצה לפרש "כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות" כמו 'מלעשות' והביא כמה דוגמאות, כגון: "כי חדל לספור" (שם מ"א מ"ט), "ולא סרו מצות המלך" (דהי"ב ח' ט"ו), שיש להוסיף מ"ם 'מלספור', 'ממצות'.

שם. הלא היא כתובה על ספר הישר.

וכן מוזכר בש"ב א' י"ח: "ויאמר ללמד בני יהודה קשת הנה כתובה על ספר הישר", ועי' ברש"י וברד"ק מת"י מהגמ' ע"ז כ"ה ע"א, דהיינו חומש בראשית. ומה שנמצא ספר הנקרא "מלחמות בני יעקב" שנקרא בשם "ספר הישר" – עי' רמב"ן בראשית ל"ד י"ג שמתבטא על ספר זה "ואם נאמין בספר מלחמות בני יעקב" וכו', ע"ש, הרי שפקפק באמיתותו. וכנר' שאיזה זיפן רצה שיחשבו שזה הספר המוזכר כאן ביהושע ולכן קרא לו בשם "ספר הישר".⁴⁵⁶

י. י"ז. ויגד ליהושע לאמר נמצאו חמשת המלכים נחבאים במערה.
כתב הרד"ק: "נחבאים" – כשוא הבי"ת,

454. עי' במלבי"ם המסביר את הקמץ של "עמד" באופן אחר. ועי' לעיל ז' ט' מש"כ רבינו באריכות בענין זה.

455. עי' המקרא והמסורה של ר' ראובן מרגליות מאמר כ' שהאריך בזה. וכאן רבינו רוצה להעביר את אות המ"ם לתיבה הבאה בהמשך אף שאיננה סמוכה למ"ם של "יקום".

456. [ועי' רד"ק על דבהי"א ט' א' שכתב, וז"ל: "וכל ישראל התיחשו" – כלומר אעפ"י שזכרתי מקצת יחסם לא זכרתי כולם והנם כתובים על ספר מלכי ישראל, ואותו הספר אינו נמצא אצלנו כמו ספר הישר וספר מלחמות ה', עכ"ל. ומש"כ לגבי "ספר מלחמות ה'" עי' במפרשים על במדבר כ"א י"ד.]

ועוד,⁷² לימוד דקדוק הוא בכלל מצות תלמוד תורה משום שידיעת חכמת הלשון נחוצה להגיע לפסק ההלכה הנכון. וכבר היתה טעות בדקדוק שגרמה למחבר אחד, בעל כוונות רצויות,⁷³ להציע לבנות

מקווה בכל בית יהודי, אבל עקב חוסר ידיעתו שהמלה "אצבע" מינה נקבה (בדברי הרמב"ם בפ"ט ה"ט מהל' ספר תורה⁷⁴) היו המקוואות שהמליץ עליהם פחותים מכשיעור ופסולים,⁷⁵ והשימוש

72. העתק של הסכמת בן רבינו, הגר"נ שליט"א, מיום כ"ח אדר"ב תשנ"ב, לספר "דיקא נמי" (דקדוק לתלמוד בבלי ולתרגום אונקלוס) של ר' יצחק פרנק, בשם רבינו.

73. האיש הצדיק הזה היה הרב דוד מילר זצ"ל, בעל מוסר שלמד בסלאבאדקא אצל ר' איצ'לע פטרבורגר, ר' נפתלי אמסטרדם ור' נתן צבי פינקל, והיה מוסמך לרבנות ע"י ר' יצחק אלחנן אב"ד קאוונא. בהגיעו לארה"ב שירת מתחלה ברבנות, אבל עזב אותה ועבר לחוף המערבי של ארה"ב ועסק במסחר ובבניה בהצלחה ועשה הון רב. הוא הקדיש חלק גדול מכספו להוצאת ספריו באנגלית שכתב לחיזוק שמירת שבת וטהרת המשפחה, וכן ספרו באידיש מקוה-ישראל. בספריו הוא כתב שמוכן לעזור לבניית מקוואות ואף כלל שם תרשימים מדויקים והוראות כיצד לבנות מקוה כשר, כמו"כ כתב כל ההלכות למעשה הנוגעות לנשים. ר' דוד היה גר באוקלנד, קליפורניה, מפרוורי העיר הגדולה סן-פרנסיסקו, וכנראה שרבינו פגשו שם כאשר שבת בעיר סן-פרנסיסקו בפ' משפטים תרח"ץ, כשנה לפני פטירתו של ר' דוד ביום ט"ז בטבת תרצ"ט. ועי' בספר טהרת-המים של הגאון ר' ניסן טלושקין עמ' קט"ו בהערה שכותב על ר' דוד מילר בהערצה: "גברא רבא ויקירא שהקדיש בחייו את נפשו וכל מאורו להחזקת התורה והמצוה בארץ זו, ביחוד מצוות טהרת המשפחה" וכו', ע"ש, ושם מתווכח עמו ומפלפל בדבריו, ושם בעמ' קכ"ג מסתמך על ידיעות שקיבל מר' דוד מילר.

74. ז"ל הרמב"ם: רוחב הגודל האמור בכל השיעורין האלו ובשאר שיעורי תורה כולה הוא אצבע הבינוני, וכבר דקדקנו בשיעורו ומצאנוהו רחב שבע שיעורות בינוניות זו בצד זו בדוחק והן כאורך שתי שיעורות בריות, וכל טפח האמור בכל מקום הוא ארבע אצבעות מזו, וכל אמה ששה טפחים, עכ"ל.

75. הגאון ר' ישראל בעלסקי זצ"ל סיפר את כל המעשה כפי ששמע מרבינו: כאשר הגיע רבינו לארה"ב עוד לפני מלחה"ע השניה התנהל פולמוס נגד ר' דוד מילר שפעל רבות בענין טהרת המשפחה, וכדי לאפשר בניית מקוואות מה שיותר בקלות הציע להכשיר מקוה בשיעור קטן מאוד. ר' דוד אפי' נפגע מזה שתוקפים אותו כאשר הוא הקדיש מאונו ומהונו לחזק מצות טבילה במקוה. הרבנים ביקשו מרבינו שינסה לשכנע אותו לחזור בו וכך עשה רבינו. [סביר להניח שהיו אלה רבנים בשיקגו מיוצאי סלאבאדקא שעזרו רבות לרבינו והציעו לו להיפגש עם ר' דוד מילר – הערת המו"ל]. כאשר נפגשו שאלו רבינו מדוע חושב להכשיר שיעור קטן כל כך, והוא אמר שהרי ברמב"ם (הנ"ל) כתוב "אצבע הבינוני", והוא הבין שהיינו האצבע האמצעית שבין חמש האצבעות (היינו אצבע ה"אמה" בפי חז"ל – כתובות ה' ע"ב), ולכן הלך ומדד למאה אנשים את רוחב האצבע הזאת, ולפי הרוחב הממוצע חישב את אורך האמה הנצרך למידות המקוה של אמה על אמה ברום ג' אמות. רבינו שאלו האם לדעתו "אצבע" היא לשון זכר או נקבה, והוא ענה ודאי לשון זכר, כי איננה מסתיימת באות ה' או ת'. אמר לו רבינו שהכלל הוא שכל חלקי הגוף, חוץ מן הראש, הם בלשון נקבה. כגון: "יד" ("את היד הגדולה"), "רגל" ("ורגליהם רגל ישרה"), "בטן" ("וצבתה בטנה") [ועי' נזיר כ"א ע"ב, אבל השווה לתוספתא (ליברמן) פ"ג ה"ג]. כמו"כ "אצבע" היא לשון נקבה כמש"כ (שמות ח' ט"ו): "ויאמרו החרטום אל פרעה אצבע אלהים היא". אחרי שהסכים ר' דוד עם רבינו כי אכן "אצבע" לשון נקבה, שאלו רבינו א"כ מדוע כתוב ברמב"ם: "אצבע הבינוני", ולא "אצבע הבינונית". ואז העמידו רבינו על טעותו ופירש לפניו לשון הרמב"ם שר"ל אצבע של אדם בינוני, אולם בודאי הכוונה היא לאצבע הגודל הנקרא בהן, כדאיתא במנחות מ"א ע"ב: אמר רב פפא טפח דאורייתא ד' בגודל, שית בקטנה, חמש בתילתא. ר' דוד הודה ולא בוש. [ואכן במהדורה האחרונה של ספרו שיצא בשנת תרח"ץ כותב הוא לנכון את דברי הרמב"ם שמודדים לפי האגודל ומפרש שהיינו הבהן (וב"הפרדס", קובץ רבני חודשי שהיה יוצא בשיקגו, מהשנה ההיא חודש סיון מופיעה כתבה קצרה על "העבודה

בהם היה גורם לעבירות של איסור כרת למכביר, ר"ל. לפיכך ידיעת דקדוק איננה רק אחת מ"פרפראות לחכמה" שבעל תוס' יו"ט (מס' אבות פרק ג' משנה י"ח ד"ה

תקופות) מגדיר שלומדים אותם לשם שלמות בחכמה – דבר שגם בו אין לזלזל – אלא כגופי הלכות "שנמשך מהם פסק הלכה".

המרובה שעושה רבי דוד מילר לקדושת טהרת המשפחה, ולקדושת השבת, בהפצת ספריו באנגלית למען טהרת משפחה ולמען השבת, בשם סוד-היהודי וסוד-האושר. ספריו אלו נחוצים לכל בית יהודי, כל הקורא בהם רואה הנחיצות של טהרת משפחה, וסוד האושר של שמירת שבת". וע"ע בשו"ת חוט-השני סי' קצ"ז ד"ה והרמב"ם בהל' ס"ת, וע"ע בספר דרכי-הוראה לר' יהונתן אליאשברג, ווילנא תרמ"ד, קנה המדה פ"כ, שמביא את המג"א סי' י"א סק"ה המפרש את הרמב"ם דקאי על אדם בינוני ומפלפל בזה מנא ידעינן שזו היא כוונת הרמב"ם, ולא האצבע האמצעית, ולפי"ד רבינו א"ש בפשיטות. וע"ע מש"כ רבינו בשופטים א' ו' בענין בהן.]

אלון בכות

למגינת לבנו לא זכה מי שעסק רבות במצוה רבתי זו לראות בהשלמתה. באמצע הכנת החלק הזה של הספר נלב"ע א"א מו"ר **הגאון רבי נתן קמנצקי זצ"ל**, וזאת אחת מסיבות העיכוב בצאת לאור חלק זה להשלמת הספר **אמת ליעקב על נ"ך**. בנוסף לכל העזרה שהושיט בפינוח מקומות קשיי הבנה בקלטות ובכת"י, שבהיותו בנו כרעא דאבוה ומרגלא בפומיה לשונו של רבינו, היה יכול לרדת לסוף דעת וכוונת אביו זצ"ל, גם עבר על רובו ככולו של הספר והעיר הערות ונקודות חשובות, כאשר יראה הקורא ששמו זכור לטוב בכמה הערות. אחרי פטירתו ביום ה' **סיון תשע"ט** לא היה לנו אחיעזר ואחיסמך בחלק הגשמי של הוצאת הספר, ועאכ"כ בחלק הרוחני של הספר. אילמלי תמיכתו בכל זמן ועת עד אז, לא היה הספר מגיע אחרי הסתלקותו לידי גמר, ועל כך אנחנו אסירי תודה.

אביו הגאון זצ"ל היה בבחינת תלמיד מובהק של רבינו, אביו, גם בזאת שרבינו בעצמו למדו א"ב והתחלת הקריאה במקום מכורתו, בציטאוויאן ליטא (כפי שעשה עם כל בניו בכדי שלא ישתבשו בקריאת השי"ן הימנית של אנשי זאמוט), וגם בזאת שאח"כ בטורונטו למדו התחלת גפ"ת בישיבה היחידה שהיתה שם, ישיבת מהרי"ל גרויבארט, שרבינו יסדה. גם מקרא וחכמת הדקדוק רכש מרבינו שם בישיבת מהרי"ל וגם בבית. האהבה שקיבל מאביו, רבינו, למקצועות התורה הללו הנחיל הלאה לבניו, כמו שירשו הוא ואחיו אהבה זאת מרבינו. ולא רק בתורה ובלימודיה בלבד היה תלמיד מובהק של אביו, אלא אף במוסר ויראת שמים היה לתלמיד מובהק של רבינו בהיותו עוסק עשרות בשנים מאז פטירת אביו ביום כ"ט **אדר א' תשמ"ו** בחקר תולדותיו ואישיותו, שהשפיע עליו עד שנעשה בבואה של רבינו. פרי עמלו בתחום זה הלוא הם הספר הביוגרפי "**רבי יעקב**", שמסר את פרי מחקריו לסופר ר' יונתן רוזנבלום שליט"א לכתוב באנגלית, ואח"כ הוציא ספר זה במהדורה בעברית, ואחרון חביב הספר (באנגלית) "**צמיחתו של גדול**", שידיו רב לו בספר זה בחקר האמיתי של תולדותיהם של גדולי ליטא.

גם נציב כאן זכרון לחתנא דבי נשיאה, הרה"ג **רבי ישראל שורין זצ"ל**, חתן רבינו הגדול, תרתי משמע, שהלך לעולמו ביום כ"ז **אדר תשס"ז**, אחרי שעלה ארצה ושירת ברבנות גם בעיר אפרתה במשך כ"ד שנים. עוד בספר הראשון שיצא מכתבי רבינו - **עיונים במקרא** - נתבקש חתנו לכתוב מאמר הערכה בהיותו קרוב לחותנו ביותר והיה לאיש סודו. רבינו היה ידוע כחכימא דיהודאי וכולם נועצו בו, אבל הוא עצמו במשך עשרות בשנים בהיות החותן והחתן גרים שניהם בברוקלין, ניו יארק, היה מתייעץ עם חתנו זה כי הבין את רוחו והיה קרוב ללב.

נזכיר את בנו הצעיר, נכדו החביב של רבינו, הרה"ג ר' יצחק שורין שליט"א, שהתחיל בעבודת הקודש להוציא לאור כתבי רבינו על נ"ך, ואילולי תשוקתו והתמדתו בענין זה לא היו הדברים מגיעים לידי גמר. הרבה הערות בספר הם פרי עמלו.

החותמים אשר נעזבו לאנחות, המשפחה